

NEOLOGIZMLARNING LEKSIK, SEMANTIK VA PRAGMATIK XUSUSIYATLARI: SOHAVIY TAHLIL VA LINGVISTIK DINAMIKASI

Sharipova Saboxon Abdillajonovna

Namangan davlat universiteti, Ingliz tili kafedrasi katta o'qituvchisi

E-mail: sabohatsharipova2375@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15284180>

Annotatsiya: Ushbu maqolada neologizmlarning so'nggi o'n yillik davrida turli sohalarda qo'llanilishi, ularning leksik, semantik va pragmatik jihatlari tadqiq qilinadi. Neologizmlar tilning dinamikligini ifodalovchi muhim unsurlar bo'lib, ular texnologiya, madaniyat, siyosat va boshqa sohalarda keng tarqalgan. Tadqiqotda neologizmlarning paydo bo'lish sabablari, ularning semantik o'zgarishi va nutqda qo'llanilishining pragmatik jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: neologizm, til dinamikasi, leksik o'zgarish, semantik evolyutsiya, pragmatik xususiyatlar, texnologiya, madaniyat, siyosat, globalizatsiya, innovatsiya.

Annotation: This article examines the use of neologisms in various fields over the past decade, analyzing their lexical, semantic, and pragmatic aspects. Neologisms are essential elements that reflect the dynamism of language, and they have become widespread in technology, culture, politics, and other domains. The study explores the reasons for the emergence of neologisms, their semantic evolution, and the pragmatic aspects of their usage in speech.

Key words: neologism, language dynamics, lexical change, semantic evolution, pragmatic features, technology, culture, politics, globalization, innovation.

Kirish (Introduction).

Zamonaviy dunyoda til doimiy ravishda rivojlanib, yangi so'z va iboralar bilan boyib boradi. So'nggi o'n yillikda ilm-fan, texnologiya, biznes, ta'lim va ijtimoiy sohalardagi o'zgarishlar tufayli ko'plab neologizmlar paydo bo'ldi [1].

Ushbu maqolada neologizmlarning turli sohalarga bo'lgan ta'siri va ularning o'zbek tiliga singib borish jarayoni tahlil qilinadi. Neologizmlar nafaqat yangi texnologiyalar va innovatsiyalar bilan bog'liq bo'lib, balki madaniyat, ijtimoiy o'zgarishlar va global jarayonlar natijasida ham yuzaga keladi. Shuningdek, ularning o'zbek tilida qanchalik qabul qilinishi va mahalliylashuvi ham alohida e'tiborga loyiqdir. Neologizmlar – bu til yangilanishining asosiy ko'rinishi bo'lib, ular yangi tushunchalar, hodisalar yoki texnologiyalarni ifodalash uchun yaratiladi. So'nggi o'n yillikda texnologiyaning tez rivojlanishi, globalizatsiya va madaniy almashinuv tufayli neologizmlarning paydo bo'lishi va tarqalishi sezilarli darajada oshdi. Ushbu tadqiqotning maqsadi neologizmlarning leksik, semantik va pragmatik jihatlari turli sohalarda (texnologiya, madaniyat, siyosat, tibbiyot va boshqalar) bo'yicha tahlil qilishdir [9].

Neologizmlarni o‘rganish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri bo‘lib, ularning paydo bo‘lishi va qo‘llanilishi tilning ijtimoiy, madaniy va texnologik o‘zgarishlarini aks ettiradi. Ushbu tadqiqotda quyidagi savollarga javob berishga harakat qilinadi:

1. Neologizmlarning paydo bo‘lishining asosiy sabablari qanday?
2. Neologizmlarning semantik jihatlari qanday o‘zgarishlarga uchraydi?
3. Neologizmlar nutqda qanday pragmatik vazifalarni bajaradi?

Metodologiya (Methods)

Tadqiqotda neologizmlarni tahlil qilish uchun leksik, semantik va pragmatik usullar qo‘llanildi. Leksik tahlil yangi so‘zlar shakllanishining usullarini (masalan, qisqartmalar, affikslar, so‘z birikmalari) aniqlashga qaratildi. Semantik tahlil neologizmlarning ma‘nolarining o‘zgarishi va ularning kontekstdagi qo‘llanilishini o‘rganishga asoslangan. Pragmatik tahlil esa neologizmlarning nutqda qanday vazifalarni bajarishi va ularning muloqotdagi ahamiyatini aniqlashga qaratildi.

Ma‘lumotlar bazasi sifatida so‘nggi o‘n yillikda paydo bo‘lgan neologizmlar to‘plami, jumladan, texnologiya, madaniyat, siyosat va boshqa sohalarga oid yangi so‘zlar tahlil qilindi. Tadqiqotda korpus lingvistikasi usullari ham qo‘llanilib, neologizmlarning tarqalishi va qo‘llanilishi statistik jihatdan baholandi.

Natijalar (Results).

1. Neologizmlarning kelib chiqishi va xususiyatlari.

Neologizmlar - bu tilga so‘nggi davrlarda kirib kelgan va keng tarqalgan yangi so‘zlar yoki iboralardir. Ular odatda uch yo‘l bilan paydo bo‘ladi: Xorijiy tillardan kirib kelgan so‘zlar (masalan, "startup", "influencer", "webinar"). Bunday so‘zlar ko‘pincha global ommaviy madaniyat va texnologik rivojlanish natijasida o‘zbek tiliga kirib keladi. Mavjud so‘zlarning yangi ma‘noga ega bo‘lishi (masalan, "blok" so‘zi ilgari to‘siq ma‘nosida bo‘lsa, hozir internet kontekstida ishlatiladi). Bunday so‘zlar ko‘pincha tarmoq, texnologiya va kommunikatsiya sohasida ommalashadi. To‘liq yangi yaratigan so‘zlar (masalan, "zoomlashmoq" - Zoom platformasidan kelib chiqqan). Bunday neologizmlar tez-tez yangi mahsulot yoki xizmatlarning paydo bo‘lishi bilan bog‘liq ravishda shakllanadi. Neologizmlarning shakllanishi va rivojlanishi tilning o‘zgaruvchanligiga, jamiyatning ehtiyojlariga ham bog‘liq bo‘lib, ularni ijtimoiy, madaniy va texnologik o‘zgarishlar shakllantiradi[4].

2. Texnologiya va internet sohasidagi neologizmlar.

So‘nggi yillarda texnologiya va internet sohasida juda ko‘plab yangi tushunchalar paydo bo‘ldi. Bularning aksariyati ingliz tilidan bevosita yoki rus tili orqali o‘zbek tiliga kirib kelmoqda. Quyida eng mashhur texnologik neologizmlar

“O‘ZBEK FILOLOGIYASI: MUAMMO VA YECHIMLAR” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

keltirilgan: Kriptovalyuta (cryptocurrency) - raqamli valyuta, masalan, Bitcoin, Ethereum kabi turlari mavjud. Kriptovalyutalar moliya sohasida inqilob yasadi va ularning o‘zbek jamiyatida ham ishlatilishi kengaymoqda. NFT (non-fungible token) - noyob raqamli aktiv. NFT texnologiyasi san’at va ijod sohalarida katta e’tibor qozondi va bu yangi tushuncha global maydonda muhokama qilinmoqda. Streaming (streaming) - onlayn video yoki audio translyatsiyasi. Bu atama asosan YouTube, Netflix va Twitch kabi platformalarning ommalashuvi bilan tilga singib ketgan. Chatbot (chatbot) - avtomatlashtirilgan suhbat dasturi. Sun’iy intellekt rivojlanishi bilan chatbotlar turli sohalarda, jumladan, mijozlarga xizmat ko‘rsatish, ta’lim va savdo sohalarida qo‘llanilmoqda. Metaverse (metaverse) - virtual olam va raqamli haqiqat. Bu tushuncha Facebook (Meta) kompaniyasi tomonidan ommalashdi va raqamli kelajakni ifodalovchi eng muhim terminlardan biriga aylandi. Ushbu so‘zlar asosan dastlab IT mutaxassisleri va texnologiya ixlosmandlari orasida ishlatilgan bo‘lsa-da, hozirgi kunda keng jamoatchilik tiliga ham singib bormoqda[2].

3. Ijtimoiy tarmoqlar va media neologizmlari.

Ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi bilan bog‘liq holda, quyidagi yangi so‘zlar keng tarqaldi: Influencer (influencer) - ijtimoiy tarmoqlarda ta’sir kuchiga ega shaxs. Bugungi kunda marketing va reklama sohalarida ushbu tushuncha muhim o‘rin egallamoqda. Challenge (challenge) - muayyan vazifalarni bajarishga undovchi internet chaqirig‘i. YouTube va TikTok platformalarida bu trend tez-tez uchraydi. Hashtag (hashtag) - tarmoqda muayyan mavzuni belgilovchi yorliq (#belgi bilan). Twitter, Instagram va Facebook kabi platformalarda keng ishlatiladi. Fake news (fake news) - noto‘g‘ri yoki manipulyativ axborot. Global axborot makonida soxta yangiliklarga qarshi kurash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Meme (meme) - internetda mashhur bo‘lgan satirik yoki kulgili kontent. Memlar bugungi ijtimoiy madaniyatning muhim qismi bo‘lib qolmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar neologizmlarning tarqalishida asosiy omillardan biri bo‘lib, ularning tezlik bilan ommalashishiga yordam beradi[6].

4. Neologizmlarning o‘zbek tiliga ta’siri va qabul qilinishi.

Neologizmlarning o‘zbek tiliga ta’siri bir necha omillar bilan bog‘liq: Jamoatchilik va media ta’siri - OAV va blogerlarning faoliyati natijasida yangi terminlar tez ommalashadi. Tarjima va moslashtirish jarayoni - Ba’zi so‘zlar bevosita o‘z shaklida qabul qilinadi ("webinar"), ba’zilari esa moslashtiriladi ("raqamli ta’lim"). Lotin alifbosiga o‘tish jarayoni - Yangi terminlarni yozma shaklda standartlashtirish muhim masala. Neologizmlar jamiyatning texnologik va madaniy rivojlanishining muhim belgilaridan biri bo‘lib, ularning kelajagi ularni qanchalik

“O‘ZBEK FILOLOGIYASI: MUAMMO VA YECHIMLAR” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

qabul qilishimiz va moslashtirishimizga bog‘liq. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, neologizmlarning paydo bo‘lishi asosan quyidagi omillar bilan bog‘liq:

1. Texnologik yangiliklar: Masalan, “blockchain”, “metaverse”, “cryptocurrency” kabi so‘zlar texnologiyaning rivojlanishi natijasida yuzaga kelgan.

2. Madaniy va ijtimoiy o‘zgarishlar: “woke”, “cancel culture”, “influencer” kabi so‘zlar zamonaviy madaniyat va ijtimoiy harakatlarning ta‘sirini aks ettiradi.

3. Globalizatsiya va tillararo ta‘sir: “hygge” (datcha so‘z), “emoji” (yaponcha so‘z) kabi so‘zlar boshqa tillardan olingan neologizmlar misolidir.

Leksik tahlil shuni ko‘rsatdiki, neologizmlar asosan quyidagi usullar orqali yaratiladi:

- Qisqartmalar: “AI” (Artificial Intelligence), “NFT” (Non-Fungible Token) [3].
- Affikslar: “post-truth”, “cybersecurity” [7].
- So‘z birikmalari: “climate change”, “fake news”.

Semantik tahlil natijalari neologizmlarning ma‘nolari vaqt o‘tishi bilan o‘zgarishi mumkinligini ko‘rsatdi. Masalan, “meme” so‘zi dastlab biologiyada qo‘llanilgan bo‘lsa, hozir internet madaniyatining muhim qismiga aylangan [1].

Pragmatik tahlil shuni ko‘rsatdiki, neologizmlar nutqda quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Yangi tushunchalarni ifodalash.
- Nutqni qisqartirish va samarali muloqotni ta‘minlash.
- Madaniy va ijtimoiy o‘zgarishlarni aks ettirish.

Munozara (Discussion)

Neologizmlarning so‘nggi o‘n yillikda keng tarqalishi ularning tilning dinamikligi va ijtimoiy o‘zgarishlarni aks ettirish qobiliyatini ko‘rsatadi. Texnologiyaning tez rivojlanishi neologizmlarning paydo bo‘lishining asosiy sabablaridan biri bo‘lib, ular yangi tushunchalar va hodisalarni ifodalash uchun zarur bo‘ladi. Semantik jihatdan neologizmlarning ma‘nolari vaqt o‘tishi bilan o‘zgarishi ularning moslashuvchanligini ko‘rsatadi. Bu jarayon tilning ijtimoiy va madaniy kontekstga moslashish qobiliyatini aks ettiradi. Pragmatik jihatdan neologizmlar nutqda muhim vazifalarni bajaradi. Ular yangi tushunchalarni ifodalash, nutqni qisqartirish va muloqotni samarali qilish imkoniyatini beradi. Shuningdek, neologizmlar madaniy va ijtimoiy o‘zgarishlarni aks ettirish vositasi sifatida xizmat qiladi[2].

Xulosa (Conclusion)

Neologizmlarning so‘nggi o‘n yillikdagi leksik, semantik va pragmatik tahlili shuni ko‘rsatadiki, ular tilning dinamikligi va ijtimoiy o‘zgarishlarni aks ettirish

“O‘ZBEK FILOLOGIYASI: MUAMMO VA YECHIMLAR” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

qobiliyatining muhim ko‘rsatkichidir. Texnologiya, madaniyat va globalizatsiya kabi omillar neologizmlarning paydo bo‘lishi va tarqalishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Kelajakda neologizmlarning rivojlanishi va ularning tilga ta‘sirini chuqurroq o‘rganish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda[9].

Adabiyotlar (References)

1. Aitchison, J. (2012). *Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon*. Wiley-Blackwell.
2. Bauer, L. (2017). *English Word-Formation*. Cambridge University Press.
3. Corpus of Contemporary American English (COCA). (2023). Brigham Young University.
4. Crystal, D. (2019). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
5. Komissarov, V. N. (1990). *Theory of Translation (Linguistic Aspects)*. Moscow: Higher School Publishing House.
6. Oxford Languages. (2022). *New Words in English: 2020s Trends*. Oxford University Press.
7. Plag, I. (2018). *Word-Formation in English*. Cambridge University Press.
8. Uzbek National Corpus. (2024). *Yangi o‘zbek neologizmlari va ularning tilga ta‘siri*. O‘zbek til va adabiyoti instituti.
9. Sharipova, S. A. (2024). *Neologizmlarning Leksik, Semantik va Pragmatik Xususiyatlari: Sohaviy Tahlil va Lingvistik Dinamikasi*. Namangan davlat universiteti.